

KÉRI JÓZSEF

Egy magyar állampolgár Budapesten

■ BESZÉLGETÉS A 85 ÉVES JURIJ LJUBIMOVVAL ■

– *Jurij Petrovics, amikor 2001 márciusában a Taganka Színház Budapesten vendégszerepelt, a Petőfi Csarnok előtt ugyanaz a kép fogadott bennünket, mint Moszkvában, a Taganka előtt: tömeg, jegy után érdeklődők hada. Azok között, akik szerettek volna bejutni az előadásra, magyarokon kívül szép számmal voltak oroszok az egykori Szovjetunióból, illetve itteniek is. Az érdeklődés ön iránt és színháza iránt továbbra is igen jelentős.*

– Én inkább azt mondanám, hogy ez az érdeklődés mintegy a korábbi időkből maradt meg.

– *Merre járt a Taganka legutóbbi budapesti vendégszereplése óta?*

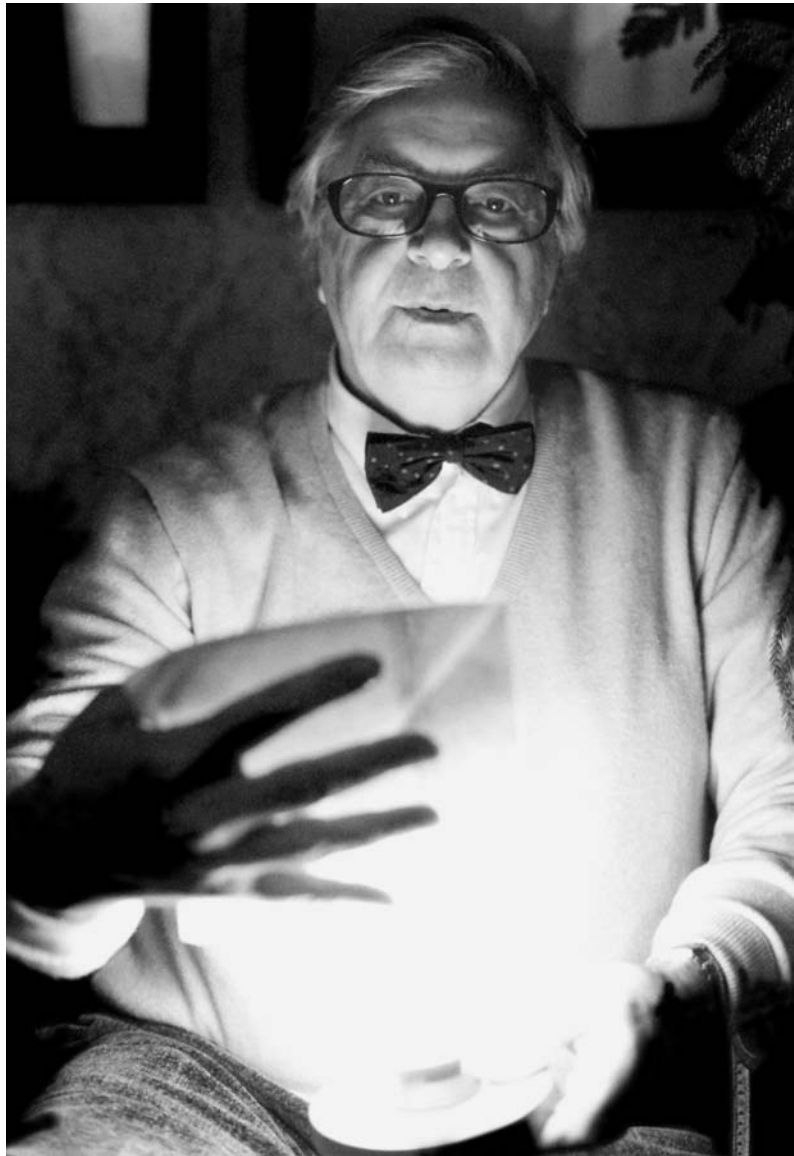
– Közvetlenül előtte Avignonban vendégszerepeltünk, ahol díjat nyertünk. Utána Finnországban, Csehországban, az Egyesült Államokban jártunk. Az USA-ban júniusban, közvetlenül a nyári szünet előtt ugyanazt az előadást mutattuk be, amelyet Budapestre is elhoztunk, a *Marat/Sade*-ot ott hatszor játszottuk.

– *Az Egyesült Államok mely városaiban vendégszerepelték?*

– A Yale Egyetem hagyományos színházi fesztiválján léptünk fel. A nézők ebben a New York közelében lévő kisvárosban is különböző nemzetiségűek, többek között oroszok voltak. Amerikában, különösen New Yorkban elég népes az orosz kolónia.

– *A Taganka hívei, tisztelői külföldön kiegészülnek az ott élő oroszokkal és orosz ajkúakkal, akik a kilencvenes években hagyták el hazájukat, és telepedtek le a világ különböző részein.*

– Igen, ez így van. Ha a számadataim hitelesek, az utóbbi tíz évben mintegy tízmillió ember vándorolt ki Oroszországból, közülük sokan jól ismerik a színházat, és nosztalgikusan vonzódnak mindenhez, ami orosz. Szeretik hallani az anyanyelvüket, és érdekli őket a jelenlegi orosz színház. Kissé szomorúan kell megállapítanom, hogy a színházra most ugyanabban az értelemben van szükség, mint annak idején. Elsősorban a saját színházamra, a Tagankára gondolok. Nem is olyan régen még jóslatok hallatszottak arról, hogy feleslegessé fogunk válni, hiszen minden megváltozott, ma már mindent el lehet mondani. Ez illúzió. A változások rendkívül lassúak, s ezért óriási szükség van az olyan színházra, mint a miénk. Sokan, különösen az akkori rendszer magas beosztású csinovnyikjai – de egyszerű nézők is – úgy tartották, hogy ez politikailag ellenzéki színház, és színpadáról olyasmi hangzik el, amit hangosan esetleg csak otthon, a konyhában lehet kimondani, vagy valamelyik „ellenséges” rádióadásban lehet hallani. Úgy gondolom, ez nem egészen igaz. Az én színházam a maga idejében elsősorban a szocreál kánonját törte meg. Megmutatta, hogy lehet más témákról is beszélni, olyanokról, amelyek közelebb állnak az emberekhez, és amelyekről csak egymás között, a szélsőséges kommunista rezsim retorziójától félve mernek szuttogni. Ma viszont mindent elárasztanak az esztelen táncok, a bohóckodás, a tömegszórakoztatás, a „művészeti” és televíziós esztrád, hogy elvonják az embereket a mindennapi élet bonyolult problémáitól. Ez az alantas vonaglás, ez a tartalmatlan rikácsolás a vidámságnak

ugyanazt az illúzióját kelti, mint a heroin vagy más hasonló méreg befecskendezése. Úgy gondolom, nem véletlenül terjed ez a járvány az egész világon, különösen Oroszországban, ahol korábban sok dologról, többek között a kábítószeresetről, az AIDS-ről, a bűnözésről stb. egyáltalán nem beszéltek. Mindez hirtelen ránk zúdult. Most jutott tudomásunkra, hogy ezek a jelenségek tragikus méreteket öltöttek.

– Tehát a színháznak továbbra is az a feladata, hogy felhívja a figyelmet a társadalom megoldatlan problémáira?

– Igen, de csakis esztétikai szinten, abban a sajátos stílusban, amellyel minden színháznak rendelkeznie kell, s amely egyben az arculatát is meghatározza.

– Ez a kötelezettség független a helyzettől, a feltételek változásától?

– A körülmények megváltoztak, de elnézést kérek, a fejekben nemigen van változás. Az emberek ugyanazok, és naivitás volna azt hinni, hogy valami miatt hirtelen mások lettek. Az ember természete szerint általában konzervatív, a változások csak hosszabb időszak alatt, lassabban tükröződnek a tudatában.

– Tehát a követendő eljárások is a régiéek?

– Nem. Megváltoztak a formák, megváltozott a tempó, megváltoztak a ritmusok, megváltoztak az életkörülmények. Sajnos nem a javulás irányába, vagyis nem azért, mert az életünk jobbá vált. A vívmányok – a televízió, az internet stb. – annyira elterjedtek, hogy a színháznak meg kell keresnie a helyét ebben a megváltozott világban. Ehhez pedig a megvalósítás más formáira van szükség. A színészeknek felül kell vizsgálniuk a játékokban használt eszközöket, a rendezőknek pedig más ritmusokat, a színházi tevékenység új kifejezési formáit kell felkutatniuk.

– Milyen darabokat készül bemutatni ezeknek az új eszközöknek a segítségével?

– Nos, ezért hoztam el Budapestre a *Marat/Sade*-ot. Bár ez a darab nem mai, de nagyszerűen van megírva, és megdöbbentően időszerű. A világ drámairodalmának az a sajátossága, hogy az idők változásával egy-egy mű újra és újra rendkívül aktuálissá válik. Mindig arra törekszem, hogy olyan új formákat találjak, amelyek – meggyőződésem szerint – jobban megfelelnek a mai néző gondolkodásának. Ezért ha a mai vezető elit valamely tagjáról azt mondják, hogy régi módon gondolkodik, számomra ez azt jelenti, hogy nem képes megérteni az élet új törvényszerűségeit. Az ilyesmire nagyon érzékeny vagyok. Ha megnézzük az úgynevezett „poszt-szovjet térség”, vagyis a hajdani kommunista blokk országait, azonnal szembeötlik, hogy mindegyikük ugyanazon betegségben szenved. Csak a betegség súlyossági foka más, attól függően, hogy az adott ország meddig tartozott a blokkba: minél rövidebb ideig, annál könnyebben kigyógyul a betegségből. Ez az én személyes megfigyelésem. Elég sokat utazom, jártam Csehországban, Lengyelországban, Bulgáriában, Magyarországon és Észtországban. A kép többé-kevésbé ugyanaz. Észtországban a Moszkvai Színházi Világfesztivállal kapcsolatban jártam. Ezt a rendezvényt amolyan színházi olimpiának is neveztük. Nagyon örültünk, amikor Moszkva helyt adott a szervezők kérésének, és sikerült megrendezni egy méreteiben eddig példátlan színházi szemlét. Két hónapig tartott, és különböző országokból hetven társulat vett rajta részt. Nagyszerű lehetőség nyílt arra, hogy a színház különböző formái felvonuljanak – a mozgásszínháztól a bohóctréfáig, sőt az utcai karneválig, de Franciaország révén még a lovas színház is képviselve volt. Az eseményen három előadással vettem részt. Az *Apokalipszis* című misztériumjáték Martinov zenéjére, bibliai témára, férfi- és fiúkórus részvételével készült, az észtekel közösen. A zene a gregorián, a bizánci korál, valamint az óoroszló énekek elemeit is felhasználta. A zeneszerző a *Jelenések könyve* szövegére írta meg a művet; ő kért fel a rendezésre, emlékezve rá, hogy annak idején a milánói Scalában megcsináltam Bach *Máté-passióját*. Az olaszok akkor azzal kerestek meg, hogy tudnék-e az oratóriumnak misztériózus jelleget adni. A zene teljesen rabul ejtett, ezért elváltam a munkától. Martinov, akivel hat előadást csináltunk együtt a Tagankán, valószínűleg ezért kért fel az *Apokalipszis* megrendezésére. Bár én győzködtem, hogy erre nincs szükség: elég, ha a kórus és az énekesek egyszerűen csak ott állnak, és énekelnek. Számomra ez a munka új, az eddigiektől eltérő területek megismerését jelentette. Arra törekedtem, hogy ne rontsam el a zenét. Azt

mondtam, Isten segítségével megcsináljuk: a felnőtt énekesek majd igyekeznek, a gyerekek meg úgyis Istentől kapták zenei tehetségüket. Biztosan meghallják szövegünket: legyünk jóindulatul egymás iránt az apokalipszis eme zavaros és furcsa idejében.

– Ez az előadás kimondottan a fesztiválra készült?

– Igen. Látványos zenés előadás született, amely elnyerte a római pápa és a moszkvai pátriárka áldását, a megvalósításhoz anyagiilag az észt kormány és a Moszkvai Polgármesteri Hivatal járult hozzá. Kétszer nyílt lehetőség bemutatni Észtországban és kétszer Moszkvában. Nálunk a bemutatóra a Vörös Presznyán, a nemrég újjáépített lengyel katolikus templomban került sor, nem is olyan messze attól a háztól, ahol Vlagyimir Viszockij élt és meghalt.

– Szerepeltek más rendezései is a fesztivál programjában?

– A *Jevgenyij Anyegin* és a *Színházi regény* Bulgakov műve alapján.

– A Színházi regényről elismerő vélemények jutottak el hozzánk. Budapesten nemzetközi konferenciát tartottak Bulgakovról, és az orosz résztvevők beszámoltak az ön rendezéséről. Hozzá kell tenni, hogy Bulgakov nagyon népszerű nálunk.

– Bulgakov mindenütt népszerű; hála istennek mindenütt ismerik és tisztelik. Ez kései kárpótlás az író tragikus sorsáért. A Színházi regényhez egyébként nemcsak a Bulgakov-mű szövegét használtam fel, hanem Sztanyiszlavszkij leveleit és Nyemirovics-Dancsenko néhány megfogalmazását is – az előadásban mindketten szerepelnek –, s az egészből több elem kombinációjával zenés színpadi alkotás kerekedett ki. Munka közben a következő tréfás jelzőt találtam ki: „A Művész Színházról mint kályhától indulunk el, és magunkon nevetünk” – vagyis ironizálunk a mesterségünkön, a foglalkozásunkon, reményeink fellebbezésain, kiábrándulásainkon. Mondhatni, ez egy keserűen szatirikus színpadi alkotás.

– És a *Jevgenyij Anyegin*?

– Az előadás ugyanolyan vidám, mint Puskin verses regénye. Ugyanolyan maró, ironikus és könnyed, mint amilyen maga Alekszandr Szergejevics volt, jó adag szarkazmussal és humorral megspékelve. A közönség szívesen fogadja.

– Ez is zenés előadás?

– Az én előadásaim mindig zenések. Hol kisebb, hol nagyobb mértékben. Az *Anyegin*ben megtalálhatók az operalibrettó és a verses regény közötti polémia bizonyos elemei. Csajkovszkij és Martinov zenéje érdekes módon fonódik össze.

– Melyek a legújabb munkái Moszkvában?

– Paszternak *Doktor Zsivagó*jának a felújítása, kedves megboldogult barátom, Alfred Snitke zenéjével, és Goethe *Faustja*. Nem lesz könnyű dolgom. Én nem engedhetem meg magamnak, hogy huszonkét órán át játsszunk. Nem hiszem, hogy lehetséges nálunk a két részt két napon át kétszer tizenegy órát játszani. Peter Stein, a nagyszerű német rendező ezt megtehetette. Ő azonban Goethe német rajongóinak készítette előadását, azoknak, akik tisztelettel viseltetnek a költő minden sora iránt. Úgy gondolom, Oroszországban, de a világon máshol is ennél sokkal tömörebb, egyetlen este keretében lezajló előadást kell rendezni. Ehhez ki kell választani egy bizonyos vonalat. Én megtettem, azonban bizonyos nehézségeket így sem kerülhettem el. Goethe nagyon szereti Görögországot, és csodálatosan érzi a görög mitológiát; mégis először ezt a vonatkozást szerettem volna kihagyni, mert ez hatalmas részt tesz ki a műben. A szép Helénára és más mítoszokra gondoltam. Mivel azonban ez nem sikerült, lakonikusnak kiválasztottam Faust törekvéseit: a szépség és az élet értelmének keresését, ami mindig foglalkoztatja, s amiért az Isten egyáltalán megbocsát neki.

– Itt van még a megfiatalodás problémája, amely ugyancsak aktuálisnak tűnik...

– A lombikembert nem Faust, hanem pedáns, lelkiismeretes famulusa, a tudós Wagner fedezte fel. Manapság az ember lehetséges klónozásával összefüggésben az egész világon viták zajlanak,

Marat/Sade

Koncz Zsuzsa felvételei

és természetesen én sem tudtam kikerülni ezt a témát; ha miniatűr méretekben is, de meghagytam ezt az epizódot. Már az is nagy élmény volt, hogy a nagyszerű Paszternakfordításban többször újraolvastam a *Faustot*. Számomra ez nem egyszerűen fordítás, hanem önálló műalkotás. Ahogy Paszternak írja: „A költő a fordításban nem rabszolga, hanem vetélytárs” – vagyis versenyre kel a mű alkotójával.

– Ez is zenés előadás?

– Igen. Ahogy már mondtam, minden előadásom kisebb vagy nagyobb mértékben zenés.

– Nagyszerű zeneszerző barátokkal működött együtt előadásainak létrehozásában. Például Egyiszon Gyenyiszovval vagy Alfred Snitkével, akit a Doktor Zsivago felújítása kapcsán említett. Most új név jelent meg: a Martynov. Hogyan talált rá?

– Inkább ő talált rá saját magára, nem pedig én őrá. Nagyon tehetséges, sokoldalú

művész. Minden zenei műfajban otthonos, legyen akár modern, akár klasszikus. Nagyon megnyerte a tetszésemet az a zene, amelyet az *Apokalipszishoz* írt. Ezért gondoltam, hogy a *Faustot* is vele viszem színpadra. Emellett a *Szókratész* premierjére is készülünk. Ezt az előadást már Delphoiban és Athénben bemutattuk, Szókratész halálának kétezzer-négyszázadik évfordulójára. Az UNESCO a 2001-eszt Szókratész évének nyilvánította. Ez emlékeztetett bennünket e nagy ember mondására: „Tudom, hogy semmit sem tudok.” Ennek a bölcs mondásnak azonban van egy másik része is, amelyről mindenki elfelejtkezik: „De mások még ennyit sem tudnak.”

– Ön arról is ismert, hogy maga állítja össze előadásainak szövegválogát.

– Így van. Több darabomon Konszantin Kedrov költővel együtt dolgoztam. Kedrov a *Novije Izvesztyija* című újság kulturális rovatát szerkeszti. Mi voltak

az elsők Oroszországban, akik a Világköltészet Napja alkalmából megszervezték színházunkban a Világköltészet Estjét. Ezt a napot is az UNESCO kezdeményezésére tartják meg minden évben. A Taggánkán már másodszor láthatta a közönség. Gyakran rendezünk költői esteket. Ehhez a színház létrehozása óta tartjuk magunkat, s a jövőben sem szeretnénk lemondani róluk.

– Miként lehetséges, hogy a moszkvai világfesztiválon Magyarország nem volt képviselve?

– Mint a rendezvény egyik művészeti vezetője nagyon szerettem volna, ha Magyarország is képviselteti magát. Magyar feleségem, Katalin törekedett rá, hogy a részvétel kérdése megoldódjon. Sajnos azonban rendkívül nehéz volt a magyarokkal megállapodni. Másfél évvel az „olimpia” előtt levelet írtunk Rockenbauer miniszter úrnak, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma vezetőjének, de semmi-

lyen választ nem kaptunk. Azután egy másik levelet is küldtünk körülbelül egy évvel a fesztivál előtt; erre ugyancsak nem jött válasz. Tudom, hogy az ilyen részvétel jelentős anyagi ráfordításokkal jár. Mi a magunk részéről ésszerű határok között sokaknak segítettünk, ha hozzánk fordultak. Szerettünk volna magyar együtteseket, esetleg modern baletet látni a rendezvényen. Az önök kulturális vezetése azonban nem támogatta a kezdeményezésünket. Ahogy nálunk mondják: „nem értek rá válaszolni.” Ön tudja, hogy Magyarországgal nekem valahogy nincs szerencsém. (Persze színházi dolgokról beszélek.) Mindig le kellett küzdenem valamilyen, néha nem is csekély nehézséget. Budapesten például csak Aczél György segítségének köszönhetően sikerül megrendeznem a *Don Giovannit*. A *Koldusoperát* Budapesten dolgozó honfitársaim hazaküldött jelentései miatt, a rendkívüli siker ellenére, levették a műsorról, azonban a *Don Giovanni* végigjárta egész Európát, és tizenöt évig volt műsoron. Ugyanakkor a budapesti Operaház egyetlen alkalommal sem hívott meg, hogy az előadást felfrissítsen. A moszkvai világfesztiválra vonatkozó felhívásunkra meg a miniszter nem válaszolt. Akkor mi a különbség? Úgy látszik, ez a dolog nem érdekelt. A magyar minisztérium talán csak abban érdekelt, ami nagy szenzációt keltet. Biztosan ezért gondolták, hogy a párizsi Magyar Kultúra Napjai szenzációt jelentenek a franciák számára. Ami a moszkvai fesztivált illeti, ott a világ legjobb és legérdekesebb előadásai és rendezői adtak egymásnak találkozót. Nagyszerű lett volna, ha az önök színháza is részt vesz rajta. Azt gondolom, hogy ennek a kudarcnak sajnos politikai oka van, és ez ellen semmit se lehet tenni. Egyébként megértem, hiszen 1956-ot rendkívül nehéz megbocsátani az oroszoknak. Természetesen a nép nem bűnös, de a vezetők bocsánatot kérhettek volna.

– *Borisz Jelcin bocsánatot kért.*

– Én magam is bocsánatot kérek, mert nagyon jól tudom, milyen helyzet ez, és megértem, hogy különösebb szeretetet várni az oroszok iránt lehetetlen.

– *Ön mint magyar állampolgár családjá körében most Budapesten tartózkodik; azonban nem mondható, hogy pihenne.*

– Egész idő alatt a *Fausttal* és Dosztojevszkij *A félkegyelműjével* foglalkoztam.

– *Az utóbbival is tervei vannak?*

– Szeretném bemutatni, de csak abban az esetben, ha sikerül elkészítenem a színpadi változatot. Ezt még nem tudom biztosan megmondani. Egyelőre nem volt elég időm rá.

– *Úgy gondolom, elég jól ismeri országunkat, rendszeresen találkozik a magyar kultúrával, a kulturális élet személyiségeivel. Mi keltette fel leginkább az érdeklődését?*

– Sajnos, nem sok mindenről tudok beszámolni. Törőcsik Marit láttam *A nagybácsi álma* című Dosztojevszkij-darabban, Vasziljev rendezésében. Azután láttam őt Garas Dezsővel együtt is a *Száz év magány* című előadásban, ezek alapján szereztem általános benyomásokat a magyar színházról. A benyomásaim elég régiiek.

Nagyon szeretem a magyar költészetet, például József Attilát. Büszkén mondhatom, nekem is részem van abban, hogy olyan kiváló költők fordították oroszra verseit, mint Bella Ahmadulina vagy Andrej Voznyeszszkij. Emlékszem arra az irodalmi estre, amelyet a moszkvai Magyar Nagykövetségen rendeztünk a költő emlékére. Ezen hangzottak el az említett fordítások a Taganka nagyszerű színészeinek előadásában. Így bizonyos tekintetben a magyar költészet népszerűsítői közé sorolhatom magam. Nálunk, a színházban is szívesen megrendeznék egy magyar költői estet. Ehhez azonban kevés az információ a rendelkezésre álló fordításokról.

– *Remélem, sikerül eljuttatnom önhöz a magyar költők verseinek kitérő orosz fordításait. Léteznek ilyenek. Azonban a magyar nemzeti drámairodalomnak is vannak figye-*

lemre méltó alkotásai. Elég csak Az ember tragédiáját és a Bánk bánt említeni.

– Egyszer valamikor szóba került *Az ember tragédiájának* megrendezése a Nemzeti Színházban, de eredmény nem született. Többet aztán nem tértünk vissza rá.

– *Nem tudom, találkozott-e jeles drámaírókkal, Örkény Istvánval, akinek darabjait külföldön is gyakran játszották.*

– Igen, nemcsak hallottam róla, de azt hiszem, személyesen is találkoztunk. Nemrég beszélgettem Garas Dezsővel. Mivel egyikünk sem beszéli a másik nyelvét, sajnos csak a feleségem és a fiam közvetítésével társaloghattunk. Elég rosszkedvű lett, amikor elmondtam neki, hogy fővárosi vezetőkké váló találkozásaim során felmerült: szívesen látnák, ha ennél vagy annál a társulatnál megrendeznék valamilyen darabot. Garas szerint az ilyen nem konkrét ajánlat. Igaza is van. Ezek az általánosságokban tartott beszélgetések semmi jóval nem végződnek. Konkrétan kell beszélni határidőkről, pénzeszközökről, társulatról, amely érdekelt a vállalkozásban. Másként, sajnos, nem valósul meg az elképzelés.

– *Arra is gondoltam, hogy a saját színházában rendezhetne magyar darabot.*

– Egyetérték. Ehhez azonban össze kell szednem a fordításokat, át kell gondolnom, és el kell készítenem a színpadi változatot.

Szókratész

Csak ezután tudom megmondani, hogy megcsinálom-e avagy nem.

– *Sohasem gondolt arra, hogy Örkény valamelyik darabját megrendezze a Tagankán?*

– De igen, gondoltunk már rá. De ismét elmondom, hogyan gondolkozunk mi. Ezen a világon elsősorban magamra számíthatok. Ez így volt egész életemben. Ha *A félkegyelműt* vesszük, nem látom igazán azokat a színészeket, akik el tudnák játszani a főbb szerepeket. Ha hiszek az előadás azon formájában, amit elképzeltem, nekikezdek a munkának. Ha viszont nem vagyok kész valamire, akkor légvarról van szó. Légvárakat épít az egész világ. Légvár az is, hogy minden ember jól fog élni, ugyanakkor továbbra is mindenki rosszul él. És így tovább...

– *Ez vonatkozik Örkényre is? Csak emlékeztetni szeretném, hogy Örkénytől Tatjana Voronkina kitűnő orosz fordításában megvan a Tóték, a Macskajáték és a Rózsakiállítás is...*

– Olvastam őket. Rendben van. Majd találok rá időt, hogy újraolvassam ezeket a darabokat; akkor majd könnyebben tudok válaszolni az ön kérdéseire. Az, hogy van e darabok között olyan, amely szomorúságot sugároz, nem baj. Van éppen elég vidámság a televízióban. A tévé-vidámság az egész világot elárasztja.

– *Nálunk nagy figyelem kíséri azokat, akik érdeklődnek a kultúráink iránt.*

– Én nemcsak érdeklődtem, hanem dolgoztam is önkönl.

– *Legnagyobb alkotói sikereit mégsem Magyarországon, hanem odahaza és Nyugat-Európában aratta.*

– Külföldi munkáim során azt kérik, hogy orosz darabot rendezzek. Ez azért van, mert az orosz drámairodalmat és az orosz valóságot ismerem a legjobban. Ugyanígy azt gondolom, hogy a magyar drámairodalmat az önök rendezői és színészei ismerik és értik jobban. Lehetséges, hogy valamilyen magyar anyag alapján valami fontosat tudok megfogalmazni a saját színházamban. Ennek érdekében azonban mindent pontosan ki kell számítanom, hogy érdeklődést váltson ki. Brechtet úgy tudtam megrendezni, hogy már negyven éve műsoron van, s mindig telt házak előtt. Ez azt jelenti, hogy bizonyos mértékig propagandistája vagyok Oroszországban. Úgy, ahogy önkönl, Magyarországon Dosztojevskijé, Mozarté vagy Brechté.

– *Ön továbbra is figyelemmel kíséri mindazt, ami Oroszországban és a világban történik, de ha jól értettem, nem tölti el különösebb optimizmussal mindazt, amit lát.*

– Sajnos kevésbé vagyok optimista. Sőt azt is mondhatnám, elképeszt, hogy a „posztsovjjet térség” új felállása, a Szovjetunió, a birodalom és a hozzá kapcsolódó komplexumok szétesése milyen fájdalmasan megy végbe, s hogy ez a folyamat elhúzódik. Ennek fő oka véleményem szerint az, hogy ez a furcsa, tisztességtelen rezsim nagymértékben elfojtotta, elnyomta az emberek személyiségét, és arra kényszerítette őket, hogy kétarcúak legyenek, hogy la-
vírozzanak a túlélés érdekében. Ez alól a személyiségre nehezedő nyomás alól rendkívül nehéz felszabadulni. Én ezzel magyarázom az „átmeneti” időszak betegségeit. Számomra az a legszomorúbb, hogy Oroszországban nem tudatosodott teljes mértékben, mennyi gonoszságot művelt, hogy sok országnak és persze elsősorban magának mennyit ártott – például azzal, hogy több tízmillió számra pusztította el saját állampolgárait. Hiába, az emberek még nem érezték meg, hogy változtatni kell az államról, a világról, önmagukról vallott nézeteiken, és hogy a vezetők hibáztatása mellett a bűnök egy részét talán magukra vállalhatnak. Az elmúlt évek eredménye pedig elég kevés, mondhatni, elhanyagolható. Bár azután, hogy önkönl jártam néhány nagy bevásárlóközpontban – olyanokban, mint a Duna Plaza, az Europark –, úgy láttam, hogy minden annyira reménytelen. Később aztán megtudtam, hogy mindezt külföldi cégek építették, hogy Magyarország képes volt idevonzani a külföldi tőkét. Úgy látszik, önkönlnek nagyobb szerencsájük van a külföldi beruházókkal, mint nekünk Oroszországban.

Ezek az objektumok pozitívabb benyomást tettek rám, mint az utcai megfigyeléseim, például a kéregetők és a kukákban kotorászók. Ilyet azonban odahaza is látni, és sajnos Angliában, Amerikában, Franciaországban is. Németországban ritkábban. A skandináv országokban azonban gyakorlatilag nem létezik ez a jelenség, mert ott a szociális védelem sokkal magasabb színvonalú. Jelenleg az információ terjedésének szintje olyan magas, hogy majdnem mindenről értesülünk – kivéve vezetőink fű alatti játékeit. Egyéb adatokat egyszerűen nehéz lenne eltitkolni. Ezért azokat az erőfeszítéseket, amelyek a korábbi totalitárius rendszerhez való visszatérésre irányulnak, egyszerűen hülyeségeknek tartom. Semmiféle eredményre nem vezetnek, s ez feljogosít némi optimizmusra.

– *Szeretném megköszönni, hogy elküldte nekem az Egy öreg fecsegő elbeszélései című könyvét. Örömmel olvastam, és szeretnék gratulálni önnek a könyv megjelenéséhez. Ezt nem önről írták, hanem ön írta mindarról, ami önrel történt, s ezért ez fedi leginkább a valóságot.*

– Ez valószínűleg így van. Nem is törekedtem rá, hogy minél gyorsabban megjelentessem a könyvet. A fiamnak és a feleségemnek írtam. Elsősorban Péter fiamnak, mivel én öreg vagyok, ő meg akkor, amikor elkezdtem írni, egészen kicsi volt, egyáltalán nem gondoltam arra, hogy ennyi ideig „elallok” ezen a világon. Azt szerettem volna, hogy az emberek az általam elmondottak alapján alkossanak képet rólam, ne pedig mások elbeszéléseiből. Ez a könyv alapvető küldetése, s ehhez kellett megtalálnom a megfelelő formát. A formaalkotó tevékenység egyébként sem idegen tőlem. A színház elsősorban a formaalkotás művészete. Ha nem találjuk meg az adekvát formát ahhoz a műhöz, amit a színpadon be akarunk mutatni, akkor semmit sem tudunk elérni. Ezért azt vallom, hogy a Taganka nem politikai színház. Mégis, ha ez a színház nem lázadt volna fel azok ellen a megcsontosodott formák ellen, amelyek az akkori idők orosz kommunista színházát jellemezték, akkor nem lett volna akkora sikere. Az emberek valami teljesen újjal találkozottak, s nemcsak a szöveg tekintetében: új ritmusokkal, effektusokkal, térbeli megoldásokkal. Mindez érdekes volt, ezért nem lehetett jegyet kapni az előadásainkra. S ezért figyeltek fel alkotótevékenységünkre más országokban is. Abban az időben nagyon sok külföldi országba hívtak rendezni.

– *Amióta visszatért Moszkvába, nagyon sok erőt és energiát kellett a Tagankára fordítania, hogy a korábbi légkör és színvonal visszatérjen. Mára konszolidálódott a színház?*

– Hadd mondjam el: újra megjelentek a jegyzérek a Taganka környékén. A társulat ismét sokat utazik külföldi vendég szereplésre. Meghívások érkeznek fesztiválokra, fórumokra Olaszországtól Japánig, Amerikától Hongkongig. Megszépült az épület is. Lassacskán minden évben valami újat csinálunk; javítunk, kiegészítünk.

– *Már felépített egy színházat, most még egyet akar építeni?*

– Lehet, hogy így lesz. Úgy fest, hogy befektetők is akadtak, és Moszkva vezetése, a „moszkvai kormány” is támogatja. Erről azonban korai beszélni addig, amíg el nem kezdjük a munkát. Amit korábban felépítettem, áll, és nem kell szégyenkezniem miatta. A Taganka új épületén kívül egyébként még egy színházat létrehoztam, mégpedig Bolognában – a Nap Színházát. Több előadást is rendeztem benne. Később azonban meghalt az olaszországi pártfogóm, Enrico Berlinguer. Halála után aztán a mi moszkvai kommunistaink nyomást gyakoroltak az olaszokra, és nekem el kellett hagynom Olaszországot.

– *Jurij Petrovics, hála istennek kissé ismerem önt, moszkvai tartózkodásom során szinte minden rendezését sikerült megnézniem. Mindemellett nagyon sok újat tudtam meg a könyvéből, s azt hiszem, ezzel mások is így lehetnek.*

– Ha a könyv érdeklődést vált ki, annak én csak örülök. Jó lenne önkönl is teljes terjedelmében megjelentetni, vagy legalább epizódokat publikálhatnának belőle.